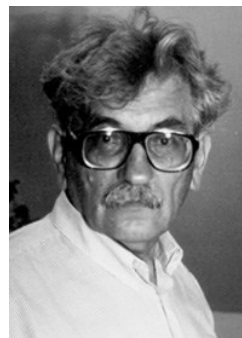

MO11: Československo 1953-1969

- Krize komunistického režimu, éra Antonína Novotného
- Liberalizace v 60. letech
- Události Pražského jara, začátek normalizace

1) OSOBNOSTI. Poznejte následující osobnosti a zařaďte je do kontextu dějin.

Vasil Biľak, Leonid Brežněv, Oldřich Černík, Alexander Dubček, Václav Havel, Bohumil Hrabal, Gustáv Husák, František Kriegl, Milan Kundera, Antonín Novotný, Jan Palach, Josef Smrkovský, Ludvík Svoboda, Ota Šik, Ludvík Vaculík, Antonín Zápotocký

2) POJMY

IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, Akční program KSČ, Brežněvova doktrína, Dva tisíce slov, cenzura, Klub 231, Klub angažovaných nestraníků, Kolderova komise, měnová reforma, Moskevský protokol, normalizace, nová vlna, operace Dunaj, pendrekový zákon, plzeňské povstání, reformní komunismus, třetí cesta, Tuzex, Ústava 1960, Varšavská smlouva, zvací dopis

3) TEXTY. Přečtěte si následující texty a odpovězte na otázky.

TEXT 1: Měnová reforma

Ještě v pátek 29. května 1953 ujišťoval komunistický prezident Antonín Zápotocký, že československá měna je pevná a žádná reforma, že se nechystá. O den později předseda vlády Viliam Široký občanům v rozhlasu sdělil přesný opak. V ten den byl přijat zákon o měnové reformě a Široký občanům oznámil, že stávající bankovky a mince budou platit už jen do pondělí 1. června.

V neděli 31. května potom o reformě podrobně informovalo se všemi podrobnostmi Rudé právo. Dotkla se lidí, kteří měli nějaké úspory. Těch bylo mnoho, protože kvůli zásadním strukturálním změnám v ekonomice často nebylo výdělků za co utrácet.

Nové koruny se za staré vyměňovaly v poměru pět ku jedné. To však platilo pouze u částek do tří set starých korun v hotovosti. Vyšší částky byly směňovány v mnohem horším poměru 50:1. Vklady na spořitelních knížkách byly přepočteny podle své výše – do pěti tisíc korun v poměru pět ku jedné, nad padesát tisíc korun až 30:1 a vklady složené po 16. květnu 1953 v poměru 50:1. Sřadatelé zcela přišli o takzvané vázané vklady, které jim byly na účtech zablokovány už při měnové reformě v roce 1945. (...)

Nejbouřlivější průběh měly události v Plzni. Na hlavním náměstí se shromáždily tisíce nespokojených lidí, vesměs dělníků ze Škodovky (tehdy Závody Vladimíra Iljiče Lenina), a dav vzal útokem budovu krajského soudu i radnici, z jejíž oken lidé vyhazovali obrazy a busty Stalina a Gottwalda. Kromě západočeské metropole se větší nepokoje odehrávaly například ve Strakonici, Bohumíně, Ostravě i Praze.

Řada účastníků protestních akcí skončila ve vězení, pracovních táborech, nebo byla odsouzena k jiným trestům. K těm nejtvrdějším patřilo nucené vystěhování. V červnu a červenci 1953 bylo například z Plzně vysídleno okolo dvou set rodin. „Státní bezpečnost, milice i armáda očekávaly nějaký odpor, ale nečekaly, že se tak stane právě v klíčových továrnách, jako třeba Škodovka Plzeň nebo právě ČKD v Praze,“ řekl Soběhart. (...)

<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/menova-reforma-pred-70-lety-ozebracila-lidi-nic-tak-radikalniho-uz-se-podle-historika-nemuze-stat-5831>

- *Jak vypadala měnová reforma v roce 1953? Co bylo jejím důsledkem?*
- *Setkal se režim v důsledku měnové reformy s nějakým aktivním odporem obyvatelstva?*

TEXT 2: Vysílání Českého rozhlasu, ráno 21. 8. 1968

Horní část Vinohradské třídy je už plná tanků okupačních vojsk. Zatím se blíží k rozhlasu pomalu. Lidé se opět zabarikádovávají pomocí automobilů a těžkých nákladních vozů. Zatím okupační vojska nemají přístup k rozhlasu, ale nevíme, jak ještě dlouho se udrží taková situace. V tomto okamžiku se ozvala ostrá střelba z Vinohradské třídy, lidé prchají směrem k naší budově před střelbou kulometů, samopalů a vykřikují „Dubček, Dubček!“ a my se k nim připojujeme.

- *Jakých událostí se týká úryvek z vysílání Českého rozhlasu?*
- *Jaké osobnosti se staly symbolem Pražského jara?*

TEXT 3: Dva tisíce slov (Ludvík Vaculík)

Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit tento režim musíme jedinečně dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali. Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let. (...)

Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří. (...)

Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujme si je, vysílajme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujme třeba na vratech. Podporujme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládlí a stav všeobecné nejistoty. Vyhýbejme se sousedským hádkám, neožírejme se v politických souvislostech. Prozrazujme fizly.

- *V jakém kontextu Vaculík publikuje Dva tisíce slov v Literárních listech?*
- *Na koho se Vaculík v textu obrací? Po čem volá?*
- *Zkuste na základě úryvku říct co nejvíce o Vaculíkově politických názorech.*

TEXT 4: Ústava 1960

Hlava první

Společenské zřízení

Čl. 1

(1) Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída. ...

Čl. 2

(1) Veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícímu lidu. ...

Čl. 4

Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejvědomějších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence. ...

Čl. 7

(1) Ekonomickým základem Československé socialistické republiky je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování člověka člověkem.
(2) Socialistická hospodářská soustava, v níž jsou výrobní prostředky zspolečněštny a veškeré národní hospodářství je plánovitě řízeno, zabezpečuje za uvědomělé spolupráce všech občanů mohutný rozvoj výroby a neustálý vzestup životní úrovně pracujících.

- *O jaké složky obyvatelstva se podle Ústavy z roku 1960 má opírat ČSSR?*
- *Najdete v úryvku pasáž, kde se hovoří o vedoucí úloze KSČ? Co to v praxi znamenalo?*

TEXT 5: Čierna nad Tisou: Poslední pokus vyhnout se invazi, poslední polibky s Brežněvem

Na konci července 1968 chtěl československý reformní komunista Alexander Dubček přesvědčit sovětského vůdce Leonida Brežněva, že socialismus s lidskou tváří v Československu je ta správná cesta a Sovětský svaz z něj nemusí mít obavy. Oba vrcholní představitelé komunistických stran svých zemí se sešli 29. července na nádraží v Čierné nad Tisou na hranici Československa a Sovětského svazu.

Oba přijeli vlakem a jednali spolu tři dny. Československá delegace si pak tři týdny myslela, že jednání dopadlo dobře a reformy můžou pokračovat. Invaze ovšem ukázala realitu komunismu. (...) „Jednání bylo původně sice tajné, ale v Československu se to rozkřiklo, a i to dával Brežněv za vinu Dubčekovi, že si neumí pohlídat média,“ říká historik Miroslav Breitfelder ze Západočeské univerzity. Město bylo částečně uzavřené, všude hlídali policisté a delegace odjížděly na jednání do takzvaného Uzlového domu, což je odborářská budova naproti nádraží. Jednání mělo být původně krátké, ale protáhlo se na tři dny. S tím podle Breitfeldera nepočítala ani sovětská delegace, která si nepřipravila za hranicí žádné zázemí. „Vlak parkoval v tabákovém poli,“ říká historik, podle kterého byla československá delegace sice doma, ale v nevýhodě. „Sověti hráli přesilovku, KGB měla nádraží pod kontrolou, monitorovala telefonáty československých představitelů. Brežněv se naopak bez problémů domlouval s vůdci ostatních států Varšavské smlouvy.“ Třídenní jednání nakonec žádný zásadní výsledek nepřineslo, českoslovenští komunisté ale odjížděli mírně optimističtí.

https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/cierna-nad-tisou-slovensko-1968-alexander-dubcek_1808041340_dbr

- *Jak byste na základě úryvku popsali vztahy sovětských a československých komunistů?*
- *Jaké státy Varšavské smlouvy se odmítli srpnové invaze účastnit?*

TEXT 5: Ota Šik

Šik byl jedním z nejpopulárnějších mužů pražského jara, a to přestože obyvatelům přinášel špatné zprávy. Od druhé poloviny 60. let zprvu opatrně, a během pražského jara už téměř bez zábran, přiznával, že centrálně plánované hospodářství orientované na těžbu a těžký průmysl nefunguje.

V rozhlasu i v televizi míval pravidelné přednášky, kde vysvětloval, co je špatně. Porovnával výplaty s výdělky lidí na Západě, podrobně rozebíral československou cenovou politiku a její zdrcující vliv na hospodářství. Vysvětloval, proč jsou československé výrobky neschopné konkurovat na svobodných trzích, přiznával, že mnohé podniky jsou nerentabilní a měly by se zavřít. Světlé zítřky přijdou, říkal Šik, jen když na to půjdeme jinak.

Byl to reformátor, ale pořád uvažoval jen v mantinelech svého marxistického přesvědčení. (...) Domníval se, že stačí na plánovanou ekonomiku naroubovat některé prvky té tržní. Například povolit drobné rodinné podnikání, nebo dát podnikům menší autonomii, a tak simulovat svobodný trh. Obyvatelé Československa po 20 let masírování báhorkami, že každým huntíkem vyrubaného uhlí a každou tunou oceli míříme k blahobytnému komunismu, byli z Oty Šika nadšeni.

Šik – stejně jako celé pražské jaro – nevydrželi. Po okupaci odešel do Švýcarska, kde učil ekonomii. I tam byl zastánce „třetí cesty“. V Československu se mezitím dostal mezi neočernovanější představitele roku 1968.

<https://plus.rozhlas.cz/ota-sik-muz-ktery-rekl-pravdu-o-socialickem-hospodarstvi-ale-nevydrzel-7591486>

- *V čem spočívala tzv. třetí cesta, kterou zastával Ota Šik?*
- *Jak souvisí Šikovy názory a snahy s děním v Československu v 60. letech?*

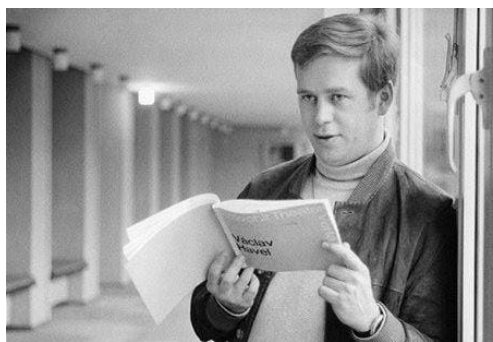
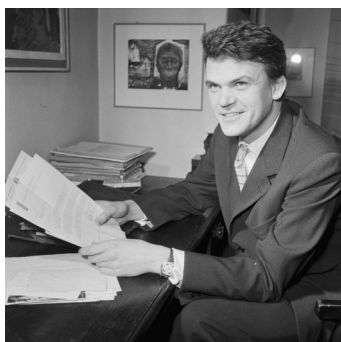
TEXT 6: Milan Kundera: Český úděl (Listy, 19. 12. 1969)

Změnu mého postoje způsobil nikdy nezapomenutelný zážitek letošního srpna. V nesčetných rozhovorech doma i v cizině docházel jsem znovu a znovu k tomu, že není na světě hned tak národ, který v podobné zkoušce obstál jako my a prokázal takovou pevnost, rozum, jednotu. (...) „Byl to nejkrásnější týden, jaký jsme kdy prožili.“ Bojím se, že to tvrzení tam znělo absurdně a podivně, ale mí krajané mi rozumějí. Vždyť to byl týden, kdy národ náhle spatřil svou vlastní velikost, v kterou už ani nedoufal. (...) Pražské jaro byl pokus vytvořit konečně (a poprvé v jeho světových dějinách) socialismus bez všemoci tajné policie, se svobodou psaného i mluveného slova, s veřejným míněním, jež je slyšeno, a s politikou, jež se o ně opírá, s moderní kulturou svobodně se rozvíjející a s lidmi, kteří ztratili strach. (...) Význam nové československé politiky byl příliš dalekosáhlý, než aby mohla narazit na odpor. Konflikt byl ovšem drastičtější, než jsme tušili, a zkouška, kterou nová politika prošla, byla krutá. Ale já ji odmítám nazývat národní katastrofou, jak to dnes obecně činí naše poněkud slzavá veřejnost. Troufnu si dokonce veřejnému mínění navzdory říci, že význam československého podzimu snad ještě převyšuje význam československého jara. Stalo se totiž něco, co nikdo nečekal: Nová politika tento strašný konflikt vydržela.

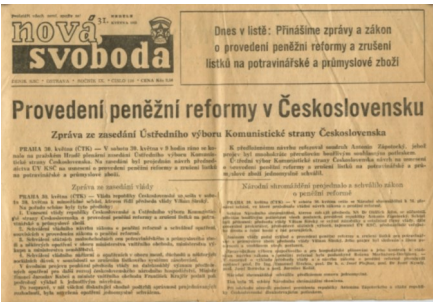
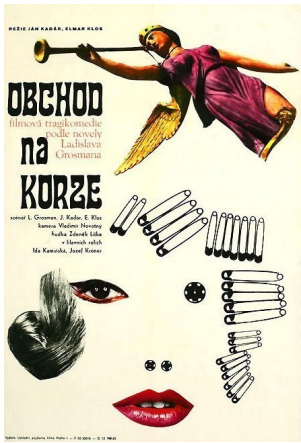
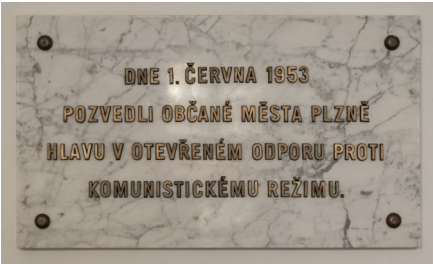
TEXT 7: Václav Havel: Český úděl? (Tvář, 1969, č. 2)

Všechny nás musí nepochybně potěšit, dovídáme-li se, že za svůj srpnový postoj jsme získali uznání i od Milana Kundery, (...) a že mu naše tehdejší chování—zásadové a zároveň rozvážné—přímo imponuje. (...) Vždycky totiž, když nemá český vlastenec dost odvahy (bez níž je ovšem skutečný kriticismus nemyslitelný) podívat se tváří v tvář kruté, ale otevřené přítomnosti, přiznat si všechny její problematické aspekty a vyvodit z toho bezohledně příslušné konsekvence, byt' by musely být nasměrovány i do vlastních řad, obrací se k lepší, ale už uzavřené minulosti, kdy byli všichni jednotní; na jejím ocenění nelze totiž už celkem nic zkazit, je to bez rizika, všem se tím lze zavděčit a lze si dokonce takovým odkazem k minulé národní slávě docela dobře nalhat, že je vlastně všechno v pořádku, protože Češi jsou staří kabrňáci. (...) Vždyť nechceme-li ztratit poslední zbytky toho, co jsme se tehdy snažili zachránit, nezbývá nám, než prostě vstoupit do dnešní pře. (...) Prý to nová politika vydržela. Vydržela to opravdu? Něco z ní vydrželo nepochybně: nejsme (zatím?) zavíráni za své názory, federalizujeme se, Skaut rozpuštěn nebyl. Ale vydržely ty hlavní, základní věci, ty, z nichž by mělo všechno ostatní vyplývat? Vydržela například svoboda slova a svoboda shromažďovací? Vydržela naděje na otevřenou a veřejně kontrolovanou politiku a skutečně demokratický způsob vlády? Vydržela naděje na legální politickou pluralitu? Vydržela naděje na důslednou ekonomickou přestavbu? Vydržela naděje na suverénní zahraniční politiku?

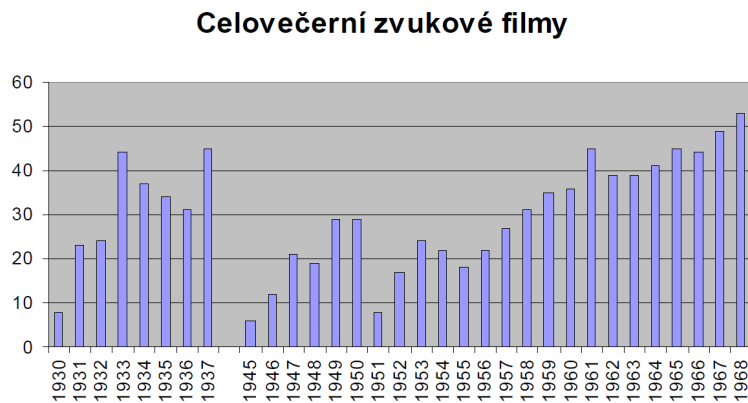
- *Jaké chování Čechů vyzdvihuje Kundera ve svém textu?*
- *V čem se liší pohledy Milana Kundery a Václava Havla na význam pražského jara?*
- *Co Havel vytýkal Kunderovi a v čem podle něj spočívalo nebezpečí takového pojetí?*

4) UDÁLOSTI. Prostudujte, zasad'te do historického kontextu, interpretujte.

5) GRAFY. Prostudujte, interpretujte, zařadte do kontextu dějin.

6) TEXTY. Zaškrtněte správný závěr.

☐	Reformní proces tzv. pražského jara pramenil z hospodářských obtíží ČSSR a změněné nálady ve společnosti. Změny postupovaly nejprve velmi pomalu, i když se jejich výsledky odrážely v kulturní sféře a životním stylu. K moci se počátkem roku 1968 dostali reformní komunisté, kteří se alespoň částečně snažili vyhovět požadavku demokratizace režimu. Byla zrušena cenzura a přistoupilo se k ekonomickým reformům částečně ovlivněným tržními mechanismy. Role komunistické strany ve společnosti však neměla být zpochybněna. Proces byl v srpnu 1968 násilně přerušen vpádem vojsk Varšavské smlouvy.
☐	Během 60. let začínalo být z hospodářských obtíží Československa zřejmé, že je třeba přistoupit k reformům. Ty se brzy z ekonomického odvětví přelily také do dalších oblastí a vedly např. ke zrušení cenzury. V KSČ převážilo křídlo reformních komunistů, kteří byli nakloněni změnám, umožnili liberalizaci hospodářství a navazovali čilé mezinárodní kontakty. Spojené státy americké viděly v procesu tzv. pražského jara příležitost k oslabení pozice Sovětského svazu a přislíbily ČSSR vojenskou pomoc. Než k ní došlo, vpadly do země jednotky Varšavské smlouvy—reformní proces byl ukončen.
☐	V roce 1960 přijala československá vláda novou socialistickou ústavu, která znamenala utužení režimu a zhoršení životních podmínek obyvatelstva. Nespokojenost s režimem se ve společnosti stupňovala, až na jaře 1968 vyvrcholila rozkladem KSČ a občanskými nepokoji. Vedení komunistické strany, které si s lidovým hnutím nevědělo rady, požádalo o zásah ostatní země Varšavské smlouvy. Invaze 21. srpna 1968 obnovila v zemi pořádek. Přítomnost sovětské armády na území ČSSR v dalších letech umožnila další utužení režimu, tzv. normalizaci.